

The Nature of Mass Poverty

ผู้ที่สนใจแนวความคิดของสำนักเศรษฐศาสตร์สถาบันยุคใหม่ (Neo-institutionalism) ย่อมมีอาจละเลยงานเขียนของจอห์น เคนเนธ แกลเบรธ (John Kenneth Galbraith) ไปได้ ดังนั้น เมื่อ *The Nature of Mass Poverty* ปรากฏสู่บรรณพิภพ จึงมีความน่าสนใจที่จะติดตามศึกษา ดูว่า ความคิดความอ่านของแกลเบรธเกี่ยวกับปัญหาความยากจนพัฒนาไปสู่ทิศทางใด ทั้งนี้เป็นที่ทราบกันดีว่า แกลเบรธได้ศึกษาและมีผลงานเกี่ยวกับประเทศด้อยพัฒนามาตั้งแต่ทศวรรษ 2500 โดยเฉพาะอย่างยิ่งปาฐกถาและบทความซึ่งรวมอยู่ในหนังสือชื่อ *Economic Development in Perspective* (1962) ซึ่งศาสตราจารย์เสนห์ จามริก ได้แปลเป็นภาษาไทยแล้วได้ชื่อว่า *แนวทางพัฒนาเศรษฐกิจ* (2507) แต่ขณะเดียวกัน แกลเบรธก็สนใจศึกษาพัฒนาการและปัญหาของระบบทุนนิยมที่เป็นอยู่ในสหรัฐอเมริกา ดังผลงานใน *American Capitalism* (1952), *The Affluent Society* (1958), และ *The Industrial State* (1967) จนอาจกล่าวได้ว่า ในช่วงปลายทศวรรษ 2500 แกลเบรธเกือบมิได้สนใจศึกษาปัญหาของประเทศพัฒนาอีกเลย งานเขียนชิ้นสำคัญในทศวรรษ 2510 ก็อยู่นอกขอบข่ายของเรื่องดังกล่าวนี้ ดังเช่น *Economics, Peace and Laughter* (1971), *Economics and the Public Purpose* (1973), *Money : Whence It Came, Where It Went* (1975) และ *The Age of Uncertainty* (1977) ดังนั้น จึงเป็นเรื่องที่น่ายินดีที่แกลเบรธกลับมาศึกษาปัญหาประเทศด้อยพัฒนาอีกครั้งหนึ่ง

แกลเบรธกล่าวไว้ในคำนำว่า ความคิดที่จะเขียน *The Nature of Mass Poverty* มีมาเกือบสองทศวรรษแล้ว ตั้งแต่ครั้งที่แกลเบรธยังดำรงตำแหน่งเอกอัครราชทูตอเมริกันประจำประเทศอินเดีย และประสบพบเห็นว่า ความช่วยเหลือที่สหรัฐอเมริกาให้แก่อินเดียนั้นมิอาจช่วยแก้ปัญหาความยากจนได้ ทั้งนี้เนื่องจากมิได้ไต่ตรงและศึกษากันอย่างถ่องแท้ว่า อะไรเป็นสาเหตุพื้นฐานของปัญหาความยากจนในประเทศดังกล่าวนี้ อันเป็นเหตุให้การแก้ปัญหาไม่ได้ต้องตรงตามสมมุติฐานของปัญหา

แกลเบรธจำแนกปัญหาความยากจนออกเป็น 2 รูปแบบ รูปแบบที่หนึ่งเป็นปัญหาความยากจนที่เกิดแก่ชนส่วนน้อยในสังคม ปัญหาความยากจนในลักษณะนี้มักเกิดขึ้นในประเทศที่พัฒนาแล้ว โดยที่ประชาชนส่วนใหญ่มีมาตรฐานการครองชีพอยู่ในระดับสูง และมีประชาชน

---

*บทวิจารณ์หนังสือเรื่อง *The Nature of Mass Poverty* แต่งโดย John Kenneth Galbraith (Penguin Books, 1980) ตีพิมพ์ครั้งแรกใน *วารสารเศรษฐศาสตร์ธรรมศาสตร์* ปีที่ 1 ฉบับที่ 4 ธันวาคม 2526 หน้า 192-196

เพียงส่วนน้อยที่มีฐานะอันยากจน ประเทศมหาอำนาจทางเศรษฐกิจล้วนแล้วแต่มีปัญหาลักษณะนี้ รูปแบบที่สองเป็นปัญหาความยากจนที่เกิดแก่ชนส่วนใหญ่ในสังคม โดยที่ชนส่วนน้อยเท่านั้นที่อยู่ ดิกินดี ปัญหาความยากจนในรูปแบบดังกล่าวนี้เป็นปัญหาที่มีอยู่ในประเทศด้อยพัฒนาโดยทั่วไป หนังสือเรื่อง *The Nature of Mass Poverty* จำกัดการวิเคราะห์เฉพาะปัญหาความยากจนในรูปแบบที่ สองนี้เท่านั้น

แกลเบรทประมวลอรรถาธิบายว่าด้วยความยากจน โดยจำแนกคำอธิบายออกเป็น 7 ประเภท พร้อมทั้งชี้ให้เห็นถึงข้อบกพร่องของอรรถาธิบายแต่ละประเภท (หน้า 13-27) กล่าวคือ

(1) แกลเบรทไม่เชื่อว่า ปัญหาความยากจนเกิดจากการขาดแคลนทรัพยากรธรรมชาติ โดยชี้ให้เห็นว่า ประเทศที่รุ่มรวยด้วยน้ำมันดังเช่นอิหร่านก็ยังมีปัญหาความยากจนของ มวลชน แต่ประเทศที่ขาดแคลนทรัพยากรธรรมชาติ ดังเช่นฮ่องกง อิสราเอล และสิงคโปร์ กลับ ประสบความสำเร็จในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม

(2) แกลเบรทไม่เชื่อว่า ลักษณะของรูปแบบการปกครองและประเภทของระบบ เศรษฐกิจจะสามารถอธิบายสาเหตุแห่งปัญหาความยากจนของมวลชนได้ดี ทั้งนี้ปรากฏว่า ประเทศ ในค่ายสังคมนิยมและคอมมิวนิสต์บางประเทศก็ประสบความสำเร็จในการแก้ปัญหาความยากจน แต่บางประเทศก็ไม่ประสบความสำเร็จแม้แต่น้อย ข้อสรุปดังกล่าวนี้ใช้ได้กับประเทศที่เลือกระบบ เศรษฐกิจทุนนิยมและระบบการประกอบการอย่างเสรีเช่นเดียวกัน

(3) แกลเบรทไม่เชื่อว่า การขาดแคลนทุนที่ดีและการขาดแคลนทุนมนุษย์ (human capital) ก็ดี จะสามารถอธิบายปัญหาความยากจนของมวลชนได้ดี

(4) แกลเบรทไม่เชื่อว่า ปัญหาความยากจนของมวลชนเกิดจากปัจจัยด้านชาติวงศ์ (ethnic factor)

(5) แกลเบรทไม่เชื่อว่า ปัญหาความยากจนของมวลชนเกิดจากปัจจัยด้านภูมิ อากาศ

(6) แกลเบรทไม่เชื่อว่า ปัญหาความยากจนของมวลชนเป็นผลพวงของระบบ จักรวรรดินิยม แม้ว่าประเทศที่เคยตกเป็นเมืองขึ้นของประเทศมหาอำนาจจะมีปัญหาดังกล่าวนี้ แต่ ประเทศที่ได้รับเอกราชมากกว่าศตวรรษ ดังเช่นบางประเทศในละตินอเมริกาก็ดีและประเทศที่ไม่เคย ตกเป็นเหยื่อของลัทธิล่าอาณานิคมดังเช่นไทยก็ดี ล้วนแล้วแต่มีปัญหาความยากจนของมวลชน ด้วยกันทั้งสิ้น

(7) แกลเบรทยอมรับอรรถาธิบายว่าด้วยทอการค้าระหว่างประเทศ (terms of trade) อยู่บ้าง อรรถาธิบายดังกล่าวนี้มีสาระสำคัญว่า ประเทศด้อยพัฒนา ซึ่งเป็นผู้ผลิตสินค้าเกษตร และวัตถุดิบเพื่อเสนอขายในตลาดโลก มักจะมีทอแห่งการค้าเสียเปรียบประเทศผู้ผลิตสินค้า

อุตสาหกรรม ประกอบกับโครงสร้างตลาดการค้าระหว่างประเทศในกรณีของสินค้าหลายต่อหลายประเภทที่มีการผูกขาดโดยบริษัทระหว่างประเทศ ทำให้มีการกดขี่ส่วนเกินทางเศรษฐกิจจากประเทศเกษตรกรรมที่ด้อยพัฒนาไปสู่ประเทศอุตสาหกรรมที่พัฒนาแล้ว ซึ่งทำให้ปัญหาความยากจนในประเทศด้อยพัฒนาแยกแ่การเยียวยาแก้ไข แม้ว่าแถลงเบรชจะยอมรับอธิบายดังกล่าวนี้ แต่ก็มิวายชี้ให้เห็นว่า การมีสภาพเป็นประเทศเกษตรกรรมมิได้หมายความว่า จะต้องเสียเปรียบประเทศอุตสาหกรรม ทั้งนี้เพราะเหตุว่า ประเทศผู้ผลิตสินค้าเกษตรที่สำคัญหลายประเทศ ดังเช่นข้าวโพด ข้าวสาลี ถั่วเหลือง ฝ้าย และเยื่อกระดาษล้วนแล้วแต่เป็นประเทศมหาอำนาจทางเศรษฐกิจด้วย ดังเช่นสหรัฐอเมริกา คานาดา ออสเตรเลีย และนิวซีแลนด์ เป็นต้น

สำหรับผู้ที่ติดตามผลงานของแถลงเบรชมาโดยตลอด จะรู้ได้โดยไม่ยากนักว่าสาระสำคัญในเรื่องที่กล่าวข้างต้นนี้มาจากบทที่สองของหนังสือเรื่อง *Economic Development* (Harvard University Press, 1965) ของแถลงเบรชเอง แสดงให้เห็นว่า แถลงเบรชมิได้ใช้ความพยายามแม้แต่อย่างหนึ่งที่จะสำรวจสถานะความรู้ (state of knowledge) เกี่ยวกับเรื่องนี้ ทั้งๆ ที่เวลาได้ล่วงเลยมาเกือบสองทศวรรษแล้ว มิหนำซ้ำการกล่าวถึงประเทศไทยว่าเป็นตัวอย่างของประเทศเอกราชที่ไม่เคยตกเป็นเมืองขึ้นของมหาอำนาจประเทศใด แต่ยังมีปัญหาความยากจนของมวลชนนั้น (หน้า 25) นับเป็นการกล่าวอ้างอย่างผิดข้อเท็จจริงยิ่ง แม้ว่าโดยนิตินัยไทยจะมีเคยตกเป็นอาณานิคมทางการเมืองของประเทศใด แต่การสูญเสียสิทธิสภาพนอกราชอาณาเขต ตลอดจนการสูญเสียเอกราชทางการศาลและเอกราชทางเศรษฐกิจ อันเป็นผลจากการทำสนธิสัญญาบาวริงนับตั้งแต่ 2398 นั้น ทำให้ไทยต้องตกเป็นอาณานิคมของประเทศมหาอำนาจโดยพฤตินัย และที่สำคัญยิ่งกว่าอื่นใดก็คือ ข้อจำกัดเกี่ยวกับการจัดเก็บภาษีศุลกากรยังผลให้รัฐบาลหารายได้ได้น้อยกว่าที่ควรจะเป็นอย่างมาก ในเมื่อภาษีศุลกากรเป็นแหล่งรายได้ที่สำคัญในระยะแรกเริ่มของกระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ผลที่ตามมาก็คือ สนธิสัญญาอันไม่ทัดเทียมกันดังเช่นสนธิสัญญาบาวริงนี้มีส่วนอย่างสำคัญในการทำให้กระบวนการพัฒนาประเทศของไทยล่าช้ากว่าที่ควรจะเป็น ไม่มีนักประวัติศาสตร์เศรษฐกิจคนใดที่กล้าปฏิเสธความข้อนี้

เมื่อแถลงเบรชไม่พึงพอใจอธิบายว่าด้วยความยากจนของมวลชนที่มีอยู่ จึงนำเสนออธิบายขึ้นใหม่ โดยชี้ให้เห็นว่า ปัญหาความยากจนของมวลชนมีลักษณะอันเด่นชัดอยู่อย่างน้อย 3 ประการ กล่าวคือ

ประการแรก ปัญหาความยากจนของมวลชนเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นในชนบทเป็นส่วนใหญ่ และเป็นปัญหาที่มีประวัติศาสตร์อันยาวนาน ส่วนปัญหาความยากจนของมวลชนในเขตเมือง (mass urban poverty) ดังเช่นที่เกิดขึ้นในเมืองกัลกัตตา ไคโร และนครเม็กซิโกนั้นเป็นปรากฏการณ์ใหม่ซึ่งมีอายุไม่เกิน 75 ปี ในชนบทของประเทศด้อยพัฒนา ประชาชนส่วนใหญ่จะมี

ชีวิตอยู่ด้วยมาตรฐานการครองชีพระดับพอประทังชีวิตเท่านั้น ซึ่งเกลเบรชเรียกสภาพดังกล่าวนี้ว่า “ดุลยภาพแห่งความยากจน” (equilibrium of poverty) ทั้งนี้เนื่องจากมีพลังที่จะดำรงสภาพการณ์ดังกล่าวนี้เป็นเวลาช้านาน และยากที่จะทำลายดุลยภาพดังกล่าวนี้ได้ในเมื่อประชาชนมีรายได้ต่ำจนไร้เงินออม อันเป็นเหตุให้การลงทุนและการปรับปรุงประสิทธิภาพการผลิตด้วยวิธีการนานัปการมิอาจเป็นไปได้ และแม้ว่าดุลยภาพแห่งความยากจนจะถูกทำลายไปไม่ว่าจะโดยมรรควิธีใดๆ (ดังเช่นโดยอาศัยความช่วยเหลือจากต่างประเทศ เป็นต้น) แต่ไม่ช้าไม่นาน ระบบเศรษฐกิจก็จะเคลื่อนเข้าสู่ดุลยภาพแห่งความยากจนระดับใหม่ ทั้งนี้เพราะเหตุว่า เมื่อประชาชนมีรายได้เพิ่มขึ้น รายได้ส่วนที่เพิ่มขึ้นจะถูกใช้ไปในการบริโภคจนหมดสิ้น สภาพแห่งการไร้เงินออมและการไร้การลงทุนจึงยังคงดำรงอยู่ต่อไป การตกอยู่ในดุลยภาพแห่งความยากจนอย่างมีรู้จักจบจักสิ้นจึงเป็นลักษณะเด่นของปัญหาความยากจนของมวลชนในประเทศด้อยพัฒนา (หน้า 43-45)

ประการที่สอง การที่ปัญหาความยากจนของมวลชนยังคงดำรงอยู่ ทั้งๆที่เวลาได้ล่วงเลยมาแล้วนับศตวรรษ ก็เป็นเพราะเหตุว่า ประชาชนยอมจำนนต่อปัญหานี้ คนเหล่านี้จมปลักอยู่ในสภาพอันเรื้อรังและยากเข็ญ จนคุ้นเคยกับมาตรฐานการครองชีพที่เป็นอยู่ แม้คนชั่วคนแล้วคนชั่วคนเล่าจะพยายามดิ้นรนให้หลุดพ้นจากดุลยภาพแห่งความยากจน แต่เมื่อไรสัมฤทธิ์ผลหลังจะที่ได้ใช้ความพยายามมานานนับศตวรรษ ในที่สุดคนเหล่านี้จึงจำต้องยอมทนรับสภาพแห่งความยากไร้ การยอมจำนน (accommodation) จึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้สภาพความยากจนของมวลชนยังคงดำรงอยู่ (หน้า 55-65) ซึ่งเกลเบรชเห็นว่า นี่เป็นอธิบายที่สมเหตุสมผลมากกว่าอธิบายอื่นใด (หน้า 72-73) เกลเบรชชี้ให้เห็นว่า การยอมจำนนเป็นพฤติกรรมที่มีพื้นฐานมาจากคำสอนทางศาสนา ทั้งนี้ปรากฏว่า ศาสนาสำคัญๆของโลกล้วนสอนให้มนุษย์ยอมรับสภาพที่เป็นอยู่ทั้งสิ้น (หน้า 56) และการยอมจำนนจะมีขนาดแตกต่างกันไปตามระดับความยากจน กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ หากประชาชนยังมีรายได้ต่ำมากเพียงใด การยอมจำนนจะยิ่งมีมากเพียงนั้น (หน้า 72 และ 85) นอกจากนี้ การยอมจำนนยังทำให้การสนองตอบต่อสิ่งจูงใจทางเศรษฐกิจมีน้อยกว่าที่ควรอีกด้วย (หน้า 74)

ประการที่สาม ในขณะที่ประชาชนส่วนใหญ่ในชนบทของประเทศด้อยพัฒนาพากันยอมจำนนต่อปัญหานี้และพยายามดิ้นรนให้หลุดพ้นจากดุลยภาพแห่งความยากจน หากความเป็นไปได้ที่จะทำลายดุลยภาพดังกล่าวนี้ยังมีมากเพียงใด การยอมจำนนจะยิ่งมีน้อยลงเพียงนั้น ผลก็คือ การดิ้นรนเพื่อสลัดออกจากดุลยภาพแห่งความยากจนจะเพิ่มขึ้นเป็นเงาตามตัว (หน้า 57) จากการศึกษาประวัติศาสตร์เศรษฐกิจของประเทศต่างๆ เกลเบรชชี้ให้เห็นว่า การดิ้นรนดังกล่าวนี้มีทั้งที่เกิดขึ้นโดยสมัครใจและที่เกิดจากการบังคับ (หน้า 69-72)

ในการดำเนินนโยบายเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของมวลชน แกลเบรธเสนอแนะว่า ควรจะยึดแนวทางสำคัญ 2 แนว พร้อมๆ กันไป (หน้า 78-89) คือ

แนวทางที่หนึ่ง ได้แก่ การเลือกใช้มาตรการต่างๆ เพื่อให้ประชาชนละทิ้งลัทธิการขอมงาน และคืนรนเพื่อสลัดจากคุณภาพแห่งความยากจน เครื่องมือที่มีประสิทธิผลมากที่สุดในการนี้ก็คือ การศึกษาทั้งในระบบโรงเรียนและนอกระบบโรงเรียน

แนวทางที่สอง ได้แก่ การอำนวยความสะดวกแก่ผู้ที่ต้องการหนีจากคุณภาพแห่งความยากจน ทั้งนี้การสลัดจากคุณภาพแห่งความยากจนอาจมีได้อย่างน้อย 2 ทาง คือ การสลัดจากคุณภาพแห่งความยากจน โดยที่ยังคงอยู่ภายในปริมณฑลแห่งวัฒนธรรมเดิม ด้วยการสลัดจากคุณภาพแห่งความยากจน โดยหนีออกนอกปริมณฑลแห่งวัฒนธรรมเดิม ทางออกสำหรับกรณีแรก ได้แก่ การเร่งพัฒนาอุตสาหกรรมในเขตเมือง เพื่อดูดซับแรงงานจากชนบทเข้าสู่เขตเมือง ทางออกสำหรับกรณีหลังก็คือ การอพยพออกนอกประเทศ ทั้งนี้แกลเบรธได้ชี้ให้เห็นว่า การอพยพออกนอกประเทศเพื่อให้หลุดพ้นจากคุณภาพแห่งความยากจนนั้น ได้มีส่วนในการแก้ปัญหาความยากจนของมวลชนในประเทศต่างๆ ได้อย่างมาก ตัวอย่างที่ชัดเจนก็คือ การอพยพของชาวชนบทที่ยากไร้จากสวีเดน สกอตแลนด์ และไอร์แลนด์ ไปสู่อเมริกาเหนือ (หน้า 98-111)

ดังเป็นที่ทราบกันดีว่า จอห์น เคนเนธ แกลเบรธ เป็นวีรชนเอกชนผู้เป็น ‘แกะดำ’ ในหมู่นักเศรษฐศาสตร์อเมริกันแห่งปรตยุคทันสมัย* แนวความคิดและทัศนคติแบบเสรีนิยมของเขาได้รับการวิพากษ์วิจารณ์และการโจมตีจากกลุ่มขวาจัดอย่างเช่น *Friedman (1977)* และจากกลุ่มซ้ายจัดอย่างเช่น *Fitch (1968)* และเป็นที่คาดได้ว่า บทวิเคราะห์และข้อเสนอแนะทางนโยบายว่าด้วยปัญหาความยากจนของมวลชนในหนังสือเรื่อง *The Nature of Mass Poverty* นี้ จะต้องได้รับการวิพากษ์วิจารณ์กันอย่างกว้างขวาง

ประการที่หนึ่ง เราจะเห็นได้ว่า แกลเบรธไม่สามารถให้อรรถาธิบายสาเหตุแห่งการก่อเกิดปัญหาความยากจนของมวลชนได้อย่างกระจ่างชัด สิ่งที่แกลเบรธอธิบายมิใช่ต้นตอแห่งปัญหาดังกล่าวนี้ หากแต่เป็นอรรถาธิบายของปรากฏการณ์ที่ว่า เหตุใดปัญหาความยากจนของมวลชนจึงสามารถดำรงอยู่ได้นานนับศตวรรษ ทั้งอรรถาธิบายดังกล่าวนี้ก็มีพื้นฐานมาจาก Principle of Circular and Cumulative Causation ของ *Gunnar Myrdal (1957)* อย่างเห็นได้ชัด ข้อที่อาจถือได้ว่าเป็นความริเริ่มในการวิเคราะห์ของแกลเบรธ ได้แก่ การนำแนวความคิดว่าด้วยการขอมงานมาเป็นพื้นฐานแห่งอรรถาธิบาย

---

*ผู้ที่สนใจแนวความคิดของแกลเบรธ โปรดอ่าน *รังสรรค์ ชนะพรพันธุ์ (2517 : 2522), Hussions (1972) Sharpe (1973), Gill (1976) และ Reisman (1980)*

ประการที่สอง แกลเบรธนำเสนออธิบายของตนประดุจหนึ่งเป็น ‘ทฤษฎีทั่วไป’ (general theory) ที่ใช้วิเคราะห์ปัญหาความยากจนของมวลชนในทุกประเทศและทุกกาลเวลาได้ เราไม่ทราบแน่ชัดว่า ปัญหาความยากจนของมวลชนที่แกลเบรธกล่าวถึงในหนังสือเล่มนี้เป็นปัญหาของประเทศใดหรือภูมิภาคใด แม้ว่าแกลเบรธจะยกตัวอย่างอินเดียในหลายต่อหลายตอน แต่แกลเบรธพรรณาปัญหาความยากจนไปในทางที่ชวนให้เชื่อว่า ปัญหาความยากจนของมวลชนไม่ว่าจะเป็นประเทศใดมีลักษณะเหมือนกันหมด แกลเบรธมิได้สนใจว่า ปัญหาความยากจนในประเทศต่างๆมีประวัติศาสตร์ความเป็นมาแตกต่างกัน เกิดขึ้นในโครงสร้างสังคมที่แตกต่างกัน และเกิดขึ้นในระบบความสัมพันธ์ทางการผลิตที่แตกต่างกัน แท้ที่จริงนั้น ไม่มีทฤษฎีว่าด้วยความยากจนทฤษฎีหนึ่งทฤษฎีใดที่มีลักษณะเป็นทฤษฎีทั่วไปและมีลักษณะอภิปรัชญา

ประการที่สาม ข้อเสนอแนะทางนโยบายของแกลเบรธที่ว่า หากต้องการทำลายล้างคุณภาพแห่งความยากจน จะต้องเร่งพัฒนาอุตสาหกรรมในเขตเมืองและส่งเสริมให้ชาวชนบทผู้ยากไร้อพยพออกนอกประเทศนั้น เป็นข้อเสนอที่ได้จากการศึกษาประวัติศาสตร์เศรษฐกิจยุโรปตะวันตก แต่แกลเบรธไม่เพียงแต่ลืมคำถามพื้นฐานที่ว่า เส้นทางแห่งการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศต่างๆจำเป็นต้องเหมือนกันหรือไม่เท่านั้น หากทว่ายังละเลยที่จะศึกษาข้อเท็จจริงอีกด้วยว่า ประเทศด้อยพัฒนาหลายต่อหลายประเทศได้เลือกส่งเสริมการพัฒนาอุตสาหกรรมในเขตเมืองนับตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่สองเป็นต้นมา ซึ่งยังผลให้มีการอพยพแรงงานจากชนบทเข้าสู่เขตเมือง การอพยพดังกล่าวนี้ได้มีส่วนบรรเทาปัญหาความยากจนในชนบทได้มากน้อยเพียงใด นอกจากนี้ แกลเบรธยังสร้างวิมานในอากาศอีกว่า การอพยพแรงงานออกประเทศจะเป็นกลไกสำคัญในการแก้ปัญหาความยากจนของมวลชน ทั้งๆที่ประเทศมหาอำนาจทั้งหลายล้วนแล้วแต่สร้างทำนบขวางกั้นการอพยพแรงงานระหว่างประเทศด้วยกันทั้งสิ้น ชาวชนบทผู้ยากจนในประเทศด้อยพัฒนาส่วนใหญ่เป็นแรงงานไร้ฝีมือ ซึ่งไม่เป็นที่ต้องการมากนักในตลาดแรงงานระหว่างประเทศ หากการอพยพแรงงานออกนอกประเทศเป็นกลยุทธ์หลักในการแก้ปัญหาความยากจน คำถามพื้นฐานก็มีอยู่ว่า จะให้อพยพไปอยู่ถิ่นฐานใด

กล่าวโดยสรุปแล้ว *The Nature of Mass Poverty* เป็นหนังสือที่น่าผิดหวัง แกลเบรธมีชื่อเสียงในชื่อที่มีความสามารถในการก่อให้เกิดการโต้แย้งถกเถียง หนังสือเรื่องนี้คงจะจุดปะทุให้มีการถกเถียงดุจดั่งหนังสือเล่มก่อนๆ ของแกลเบรธ แต่คราวนี้ แนวรบของแกลเบรธจะมีได้จำกัดเฉพาะฝ่ายขวาจัดและฝ่ายซ้ายจัดเท่านั้น หากยังอาจรวมเอาฝ่ายกลางๆ ดังเช่น *กลุ่มจิ๋วแต่แจ๋ว* (Small Is Beautiful) เข้าไปด้วย ทั้งนี้เพราะเหตุว่า ข้อเสนอของแกลเบรธในด้านการพัฒนาอุตสาหกรรมในเขตเมืองตรงกันข้ามกับความเห็นของพวกเขา *กลุ่มจิ๋วแต่แจ๋ว* โดยสิ้นเชิง

บรรณานุกรม

- รังสรรค์ ชนะพรพันธุ์ “บทวิจารณ์หนังสือเรื่อง John Kenneth Galbraith and The Lower Economics ของ M.E. Sharpe” *เศรษฐศาสตร์ปริทัศน์* ปีที่ 3 ฉบับที่ 1 (พฤษภาคม 2517) หน้า 127-132.
- รังสรรค์ ชนะพรพันธุ์ “ถนนสายเศรษฐศาสตร์และการเมืองของจอห์น เคนเนธ แกลเบรธ” *โลกหนังสือ* ปีที่ 2 ฉบับที่ 4 (มกราคม 2522) หน้า 92-106.
- เสน่ห์ จามริก (แปล) *แนวทางพัฒนาเศรษฐกิจ* โรงพิมพ์สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย 2507.
- Fitch, Bob. “A Galbraith Reappraisal : The Ideologue as Gadfly” *Ramparts* (May, 1968).
- Friedman, Milton. *From Galbraith to Economic Freedom*. London : Institute of Economic Affairs, 1977.
- Gill (ed.), Richard T. *Great Debates in Economics*. Pacific Palisades, California : Goodyear Publishing Co., Inc., 1976.
- Hessions, Charles H. *John Kenneth Galbraith and His Critics*. New York : New American Library, 1972.
- Myrdal, Gunnar. *Economic Theory and Underdeveloped Regions*. London : Duckworth, 1957.
- Reisman, David. *Galbraith and Market Capitalism*. London : Macmillan, 1980.
- Sharpe, Myron. E. *John Kenneth Galbraith and the Lower Economics*. London : Macmillan, 1973.